

Bozkurt Aran¹

Ticaret Çalışmaları Merkezi Direktörü

KURALLI TİCARETTE DÖNÜŞÜM VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNDE SEÇİMLER

GİRİŞ

Küresel kurallı ticaret ve uluslararası işbirliği bakımından 2020'nin kırılma yılı olma özelliğinin giderek daha belirginleştiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında ticaret alanında başlayıp daha sonra öncelikle Pasifik bölgesinde başlayan jeo-politik rekabetin hız kazandığı bir dönemde ortaya çıkan "COVID-19" salgını, küreselleşmeyi yeniden ve farklı şekillendirmeye başlamıştır. Kurallı ticaretin merkezi konumunda bulunan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de bu gelişmelerden nasibini almıştır.

Esasen küresel bakımdan anlamlı ve kapsayıcı en son çok taraflı (multilateral) anlaşma 1995 yılında yapılmıştı. DTÖ, gelişen teknolojiler ve koşullar nedeniyle gereksinim duyulan alanları düzenleyecek yeni kurallar çıkarmakta zorlanmaktaydı. Bütün ülkeleri etkisi altına alan "COVID-19" salgını nedeniyle sağlık amaçlı alınan zaruri önlemler sonucunda küresel planda üretimin düşmesi sonucunda ticaret hacmi ciddi olarak daralmıştı. Bir süredir devam eden ve küresel ticaretin ana paydaşlarını da etkileyen "korumacılık" eğilimleri de DTÖ'nün çözüm bulma etkinliğinin sorgulanmasına neden oluyordu. Bütün bunlara ilaveten DTÖ Genel Direktörü Roberto Azavedo'nun bir yıl önce görevi bırakacağını ilan etmesi üzerine Genel Direktör seçiminin yaratacağı belirsizlik ile de karşı karşıya kalmıştır.

DTÖ'nün en önemli özelliği, bağlayıcı hukuk kuralları çıkartması nedeniyle, etkinliği üye ülkeler tarafından belirlenen (member led) bir çalışma düzenine sahip olmasıdır. Farklı bir ifade ile Financial Times² yazarının kullandığı

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

² A.Beattie; "WTO seeks a peacekeeper rather than a revolutionary"; Financial Times; 9 Temmuz 2020
<https://www.ft.com/content/5fafa5d2-9514-4bdb-919b-0c59ce9475b9>

tanımlama ile Genel Direktör, üyelerin bir araya gelmelerini sağlayan ortamı düzenleyen bir “kâhya” rolü ile görüşmelere sadece üyelerin talepleri kadar yardımcı olabilen ve sadece onların belirledikleri oranda katılan bir uluslararası sekretaryanın yönetilmesi ile sorumludur. Böyle olmakla beraber zaten küreselleşmenin ve “değer zincirlerinin” sorgulandığı ve küresel ticaretin ciddi oranda gerilediği belirsizlik ortamına, bir de büyük paydaşların yarıştığı Genel Direktörlük seçim süreci ilave edilmiştir. Kısacası DTÖ çeyrek asırdır mevcudiyeti sırasında en yaşamsal bir krizle karşı karşıya iken, DTÖ Genel Direktörü seçimi nedeniyle de ilave bir belirsizlik ortamına itilmiştir.

İçinde bulunduğumuz hafta, resmen adaylıkları kesinleşen şahsiyetlerin DTÖ Genel Kurulunda 90’ar dakika sunum yapmaları, DTÖ’nün önümüzdeki süreç içinde etkinliğini artıracak ve durgunluktan çıkaracak konularda açıklama yapmaları beklenmektedir. Böylece adaylar seçim ile ilgili süreci tamamlayarak DTÖ kurallarını yerine getirmiş olacaktır. Her ne kadar tüm üye ülkelerin bu seçim sürecinde bir nevi veto hakları bulunsa da, bir benzetme yapılacak olursa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde yer alan beş daimi üyenin etkinliğini DTÖ’de, ABD, Çin ve Avrupa Birliği’ne ilaveten Hindistan ve Brezilya üstlenmiş bulunmaktadır. Öncelikli büyük paydaşların üzerinde anlaştıkları ancak bütün üye ülkelerinin oybirliği ile mutabık oldukları adayın belirlenmesi için uzun ve meşakkatli bir kulis çalışması gerekmektedir.

Bu bakımdan Genel Direktör Roberto AZEVEDO görev süresinin tamamlanmasını beklemeden 31 Ağustos tarihinde görevi bırakacağını ilan ettiği için seçim (selection) süreci sıkışmıştır.

Yeni Genel Direktörün önünde ciddi bir gündem bulunmaktadır. “COVID-19” salgını sırasında ülkeler uluslararası anlamda sağlık ile ilgili ürünlerin ihracatını ve ticaretini kısıtlayan önlemler almışlardır. Esasen bu husus DTÖ kuralları ile uyumlu değildir. Ancak her durumda sağlık ürünlerinin ticaretini düzenleyen ve ihracatının kısıtlanmasını engelleyen yeni kuralların oluşturulması arayışı kriz dolayısıyla öncelik kazanmıştır. Yeni Genel Direktörün üzerinde durması gereken ilk konu, sağlık araç ve gereçleri ile ilgili küresel anlamda bozulan “değer zincirinin” kriz durumlarında da etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak görüşmeleri başlatmak olacaktır.

DTÖ’ye itibar kazandırarak yeniden güven duyulmasını tesis etmek başta olmak üzere, çıkmaza girmiş **müzakere alanlarının yeniden canlandırılmasını** ve küresel ticaretin **gereksinim duyduğu yeni alanlarda düzenlemeler yapılmasını** ayrıca tamamen felce uğramış **“Sorunların Çözümü Mekanizmasının”** hayata geçirilmesini sağlaması beklenmektedir. Yeni Genel Direktörün ayrıca uluslararası ticaret konularında DTÖ’nün kenara itilme (marjinalleşme) sürecini durduracak şekilde reform anlayışına da hız vermesi beklenmektedir.

“DTÖ reformu” ifadesi, karar almayı kolaylaştıracak bir yeni düzen arayışı olarak anlaşılmalıdır. DTÖ küresel ticaret alanında “bağlayıcı hukuk kuralları” düzenleyen bir örgüttür. Herhangi bir alanda bir kural yaratılabilmesi ancak tüm üyelerin “oybirliği” ile sağlanmaktadır. Genel Direktörün görevi ülke temsilcilerinin müzakerelerini yürütebilmelerine olanak sağlayacak düzenin kurulmasına yardımcı olmaktır. Örgütün etkinliği üye ülkelerin girişimleri ile şekillenmektedir. Ülkeler, üzerinde mutabakat sağlanan kuralları, çok taraflı

anlaşmaları daha sonra kendi ulusal mevzuatları haline getirmektedirler. Bu nedenle DTÖ üye ülkelerin yönettiği “member led” örgüt olarak tanınmaktadır.³

Diğer taraftan Genel Direktörün siyasi bir kimlik sahibi olması üye ülkeler nezdinde ağırlığını arttıran bir unsurdur. Bu nedenle bu defa siyasi görev üstlenmiş adayın şansının yüksek olduğu düşünülmektedir.

Küresel anlamda ülkelerin COVID-19 salgınının körüklediği “resesyona” girildiği iddialarına ilaveten ABD ve Çin arasında ticaret konularında rekabetin kızıştığı, Amerikan Başkanlık seçimlerinde küreselleşmenin ülke içinde eşitsizliği arttırdığına dair savların gündeme geldiği, “korumacılık” eğilimlerinin hız kazandığı ve “küresel değer zincir” ile ilgili özellikle güvensizlik duyulduğu bir ortamda DTÖ seçim süreci başlamıştır.

Özellikle sağlık ürünlerini ilgilendiren “küresel değer zincirinin” kriz dönemlerinde çalışamaz hale gelmesi ülkeleri farklı önlemler almaya sevk etmiştir. ABD bu konuda etkin bir önlem olarak, ilaç sanayi ile ilgili üretimin Amerika içinde yapılmasını sağlayan bir kararı yürürlüğe geçirmiştir.⁴ Üretimde sadece maliyetin en önemli unsur olmadığı, “güvenirlilik” unsurunun da ön plana çıktığı ve ülkelerin üretim süreçlerini iç olanaklarını pekiştirmeyi tercih ederek yerel pazarlara yönelmeye başladığı görülmektedir.

Genel Direktör seçiminden bağımsız olarak DTÖ'nün ileriye dönük dönüşümünde ABD seçimlerinin kritik bir etkisinin olması beklenmektedir. ABD'nin olası iki Başkan adayının kurallı ticarete yaklaşım farklılıklarının DTÖ'nün önümüzdeki dönemde muhtemel dönüşümüne yol vermesi beklenmektedir. Her iki adayın da Çin ile ABD'nin ticaret ilişkilerine bakışı küçük farklılıklarla benzetilmektedir. Mevcut düzenin Çin'i güçlendirdiği konusunda kanaatlerinin pek farklı olmadığı ve Çin'i hedef tahtasında tutmak konusunda her ikisinin de kararlı bulunduğu anlaşılmaktadır. Küresel anlamda gelişen “korumacılık” ile ilgili ABD yaklaşımının süreceği düşünülmektedir. Başkan Trump'ın seçilmesi halinde, ABD'nin dış ticaretini ikili (bilateral) veya çoklu (plurilateral) anlaşmalar temelinde (transactional) yürütmeyi tercih etmesi beklenir. DTÖ'nün ana etkinliklerinden biri olan Anlaşmazlıkların Çözüm Mekanizması ile ilgili sorunların sürmesi sürpriz olmayacaktır. Demokrat aday Biden'in çok taraflı sistemin (multilateral) güçlendirilmesi ve DTÖ merkezi rolünün ihya edilmesi konusunda çok kararlı olmayacağı ancak anlaşmazlıkların giderilmesi konusunda adım atabileceği düşünülmektedir.

Bir diğer endişe de DTÖ Genel Direktör seçiminin ABD Başkanlık seçiminden sonraya bırakılması olasılığıdır. Kısacası hangi adayın DTÖ Genel Direktörü seçileceğinden çok ABD'nin kurallı ticarete yaklaşımı, DTÖ'nün önümüzdeki dönemdeki dönüşümünün şekillenmesinde ana etken olacaktır.

Seçim Süreci

Üye ülkelerin adaylarını 8 Temmuz tarihine kadar bildirmeleri gerekmektedir. Sonrasında da adayların Genel Kurul toplantılarında gündemlerini ve önceliklerini açıklamaları beklenmektedir. Adayların 7 Eylül tarihine kadar kendilerini tanıtmalarına olanak sağlanmıştır. Son safha bu tarihten itibaren yürürlüğe girmektedir. DTÖ'nün Genel Kurul Başkanı Yeni Zelanda Büyükelçisi Walker, Anlaşmazlıkların Çözüm Mekanizması Başkanı Honduras Büyükelçisi Castillo ve Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı Başkanı İzlanda Büyükelçisi Aspelund'ın tüm üye ülkelerin temsilcileri ile istişareye başlaması ve 164

³ https://www.tepav.org.tr/upload/mce/dunya_ticaret_organunde_neler_oluyor_genel_direktor_secimi.pdf

⁴ <https://www.washingtonpost.com/business/2020/05/19/trump-takes-first-step-toward-returning-medical-supply-chains-us/>

üye ülkenin yaklaşımını belirlemesi gerekmektedir. İstişareler sonucunda tek bir aday üzerinde mutabakat sağlanana kadar istişare süreci devam edecektir.

Bu istişareler sonucunda üye ülkelerin tek bir aday etrafında oybirliği ile uzlaşması halinde Genel Kurul'da Genel Direktörlük seçiminin (selection) sonuçlanması gerekmektedir. Kısacası Genel Direktörün oy kullanılarak yapılan bir seçimle değil uzlaşma sürecinde "oybirliği" ile belirlenmesi öngörülmüştür. Tabiatıyla istişareler ve kulis faaliyetlerinin Cenevre başta olmak üzere üye ülke başkentlerinde yoğun bir şekilde sürdürülmesi beklenmektedir.

Bu defa Eylül ayına kadar oybirliğinin sağlanması kurala bağlanmıştır. Aksi takdirde dört Genel Direktör Yardımcısı arasında birisinin geçici olarak görevi üstlenmesi beklenmektedir.⁵ Genel Müdür Yardımcıları Nijeryalı Büyükelçi Frederick AGÂH, Alman kamu görevlisi Karl BRUNER, Amerikalı Büyükelçi Alan Wolf ve Çinli Büyükelçi Yi XIAOZHUN' dur. Amerikalı ve Çinli Yardımcıların Çin ve ABD arasında sürmekte olan ticaret gerginliği nedeniyle fazla şansları olmadığı düşünülmektedir. Bu durumda her ikisi de kamu görevlisi olan Nijeryalı ve Alman yardımcıları arasında bir tercih yapılması düşünülebilir. Bu durumun küresel ticaretin karşı karşıya geldiği sorunların çözümü sürecinde DTÖ'nün daha da dışlanması olasılığını arttırması beklenir.

Bugüne kadar GATT ve DTÖ'nün Genel Direktörlük görevlerini dokuz şahsiyet üstlenmiştir. Aradan geçen 72 yıllık dönem içinde 59 yılı Avrupalı (İngiliz, İsviçre, İrlanda, İtalyan, Fransız) 6 yılı Asyalı (Yeni Zelanda, Tayland) ve 7 yılı Güney Amerikalı (Brezilya) asıllı Genel Direktörler görev yapmışlardır.⁶

Genel Direktörlüğün coğrafi bölgeler arasında bir denge gözetilerek belirlenmesi savı bugünlerde tabiatıyla Afrika ülkeleri tarafından ileri sürülmekte ve sıranın kendilerine gelmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu konuda genel bir uygulama bulunmamaktadır. Bununla beraber seçimlerde ülkelerin gelişmişlik seviyeleri dikkate alınmaktadır. Afrika ülkelerinin ancak tek bir aday etrafında mutabakat sağlamaları halinde şansları olabilecektir.

Genel Direktör Adayları

DTÖ kuralları gereğince belirlenen süre içinde sekiz ülke Genel Direktör adaylarını açıklamıştır.⁷ Arap ülkelerinden iki (Mısır ve Suudi Arabistan), Afrika'dan iki (Kenya, Nijerya), Avrupa'dan iki (İngiltere ve Moldova), Güney Amerika'dan (Meksika) ve Asya'dan (Güney Kore) birer aday yarışmaktadır. Adayların arasında üç kadın aday olması (Nijerya, Kenya ve Güney Kore) dikkat çekmektedir.

Suudi Arabistan **Mohammad Maziad Al-Tuwairji** aday göstermiştir. HSBC ve JP Morgan şirketlerinde bankacı olan Al-Tuwairji 2016-2020 yılları arasında Suudi Arabistan'ın kalkınma gündemini yönetmiştir. Uluslararası alanda Suudi Arabistan'ın Yemen, Katar ve Kanada ile sorunları nedeniyle güçlüklerle karşılaşması olasıdır.

İngiliz Hükümeti **Liam Fox'u** aday olarak ilan etmiştir. İngiliz Hükümetinde Uluslararası Ticaret ile ilgili Devlet bakanı olarak görev yapmıştır. Brexit müzakerelerinin sürdüğü bir dönemde AB'nin kendisini desteklemesi düşük olasılıktır. Ayrıca "COVID-19" salgını konusunda Çin'i suçlayan ifadeleri de bilinmektedir.

⁵ https://www.tepav.org.tr/upload/mce/dunya_ticaret_orgutunde_neler_oluyor_genel_direktor_secimi.pdf

⁶ https://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/exdqs_e.htm

⁷ B. Baschuk;" Race to Rescue WTO Draws Eight Nominees From Mexico to Moldova"; Bloomberg; Bookmark July 09, 2020

<https://www.bloombergquint.com/global-economics/race-to-rescue-wto-draws-eight-nominees-from-mexico-to-moldova>

Nijerya Hükümeti Maliye ve Dışişleri Bakanlıklarını üstlenmiş olan **Ngozi Okonjo-Iweala** adaylığını ileri sürmüştür. Standart Chartered Bank'ın Yönetim Kurulu üyesi olan Okonjo-Iweala 25 yıllık Dünya Bankası kariyerinde Bankanın iki numarası olan Genel Müdürlüğü görevini de üstlenmiştir. Kadın aday olması ve Afrika'dan aday gösterilmesi adaylığının güçlü yanlarıdır.

Mısır Hükümeti **Abdel-Hamid Mamdouh'nın** adaylığını açıklamıştır. GATT'ta üç yıl, DTÖ Sekreteryasında ise 24 yıl görev üstlenmiştir. DTÖ konularını yakından bilmektedir. Ancak siyasi bir makam sahibi olmaması zafiyet olarak ifade edilmektedir.

Kenya Hükümeti **Amina Chawahir Mohamed Jibril'in** adaylığını ilan etmiştir. Daha önceleri DTÖ nezdinde Büyükelçi olarak da görev yapan Jibril, Kenya Ticaret Bakanı olarak DTÖ'nün 10'ncu Bakanlar Toplantısına Başkanlık yapmıştır. Seçilme şansı güçlü bir aday olarak tanınmaktadır. Seçilme şansı Afrika ülkelerinin bir blok olarak desteğinin sağlaması ile bağlantılıdır.

Meksika Hükümeti **Jesus Seade Kuri'yi** aday göstermiştir. DTÖ'de Genel Direktör Yardımcılığı ve ABD-Kanada-Meksika Serbest Ticaret Anlaşmasında Baş Müzakereci olarak yürütmüştür. Seade-Kuri'nin Bakanlık gibi siyasi bir görev üstlenmemiş olması dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

Moldova Hükümeti **Tudor Ulianoschi'ni** aday olarak ilan etmiştir. 2018-19 yılları arasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Ulianoschi, daha sonra DTÖ nezdinde Büyükelçi olarak bulunmuştur. Ticaret konularında dikkate değer bir birikimi olmadığı ileri sürülmektedir.

Güney Kore'den **Yoo Myung-hee** aday gösterilmiştir. Ticaret Bakanı olarak Güney Kore'nin ABD, İngiltere ve Çin ile ikili ticaret anlaşmalarında baş müzakereci olarak görev üstlenmiştir. Ticaret konularındaki ehliyeti dolayısıyla adaylığı önemsenmekle beraber ülkesinin Japonya ile ticaret anlaşmazlıkları nedeniyle seçilme şansının azaldığı ileri sürülmektedir.

Genel Direktör adaylarının biyografileri ile ilgili DTÖ sitesinde geniş bilgi yer almaktadır.⁸

Son Söz

Bu dönemin sona erdiğine dair bütün iddialara rağmen "küreselleşme" olgusunun vazgeçilmesi zor bir gerçek olarak kabullenilmesi uygun olacaktır. Küreselleşme gerçeğinin olumlu ve dirençli kılınması için DTÖ'nün etkin varlığına gereksinim duyulmaktadır. Bu defa Genel Direktör seçimi sadece bir uluslararası örgütün yönetimi ile ilgili olmaktan öte, İkinci Dünya Savaşından bu yana oluşturulan düzenin ne yönde evrileceğini göstermesi bakımından da önemlidir.

⁸ https://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/dgssel20_e/dgssel20_e.htm